

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Folkskald och kulturskald

En motsättning i det svenska 90-talet, speglad i relationerna mellan Fröding och Levertin

Av GERMUND MICHANEK

I

»Herr Doktor! Ert älskvärda brev har gladt mig mycket, ehuru det synes vara framkalladt af någon sorts missförstånd.»

Så börjar ett brev, vars existens har förnekats eller betvivlats av många forskare i åttio år. Brevet är daterat »Åmot, Edane 4 maj, 1892» och dess tillkomsthistoria är ovanligt komplicerad. Det ger en inblick i den djupa klyftan mellan »folk»- och »kultur»-skalderna under 1890-talet.

»Romantiken är uppstånden, Krist hjälpe oss!» hade Gustaf Fröding utropat i Karlstads-Tidningen, när han 21 november 1891 recenserade Oscar Levertins första diktsamling *Legender och visor*. Åtskilligt i denna bok kunde Fröding förstå och uppskatta. Men han reagerade kraftigt mot vad han kallade »en oklart mystisk stämning, ett slags estetisk tränadsextas» och mot den »lidandets lycka» som Levertin besjög.¹ När Levertin läst denna recension, skrev han ett upprört brev till Karlstads-Tidningens redaktör Mauritz Hellberg, en vän från Verdanditiden i Uppsala, vilken begick tanklösheten att visa brevet för Fröding. Detta ödesdigra brev tycks sedan länge vara förkommet. Vi känner emellertid dess innehåll och formuleringar genom flera referat. Fröding berättar själv i brev till en syster juldagen 1891: »Där beskyllde han mig för 'jalousie de métier' och uttalade sitt förakt för 'handklaver och träskodans'. Kunde han hjälpa att han föredrog en 'Stradivarius' framför dragharmonikan? Han kunde inte rå för att han icke kunde tävla med en tidningsman i omedelbart och – (tankstreck) okunnighet.» (S. S. 15:208). Detta referat stämmer ganska väl med Levertins egen version av innehållet i ett brev till Heidenstam (4.12.1891). Frödings recension är, säger han, »intressant både genom sin jalousie de métier och sin demokratfriska bondton». Han erkänner att han i brevet till Hellberg »skällde ner gitarrklinkaren eller anmärkte, rättare sagt, att alla icke fått en sådan uppfostran, att de älska 'dragklaver' – somliga tycka bättre om en *Stradivarius*».²

När Hellberg i sina Frödingsminnen berättar om denna sammandrabbning, talar han om Levertins »dåvarande lite snobbigt hyperestetiska värdesätt-

Vissa avsnitt av denna uppsats ingick i förfs understreckare *Fröding, Levertin och träskodansen*, Sv.D. 21.1.1973.

¹ Frödings *Samlade Skrifter* (S.S.) 1-16, 1917-22, 9: 51-55.

² Werner Söderhjelm: *Oscar Levertin. En minnesteckning*, I, 1914, s. 327.

ning». ³ Denna attityd mot det folkligt-humoristiska hade Levertin länge intagit: redan 1886 gör han ungefär samma gränsdragning som mellan sin egen Stradivarius och Frödings dragharmonika, när han på tal om den småländske humoristen Sigurd nedlåtande förklarar att de »småländska lantjunkarnas bondska rolighetsminister är lika litet kompetent att döma över en eterisk och subtil lyrik, som den, som föredrager ett Rörstrandsfat framför ett fat påte tendre, är kompetent att bedöma keramik». ⁴

Fröding blev förstås nedslagen av den stränga dom Levertin uttalade om honom och hans debutsamling – Gitarr och dragharmonika hade ju utkommit våren 1891. Detta antydde han i ett brev till Anna Hierta-Retzius, som hade inlett en korrespondens med den unge skalden. Fru Retzius rapporterade saken till Viktor Rydberg, som fick idén att man borde uppmuntra Fröding. Han vidtalade Carl Rupert Nyblom, estetikprofessorn i Uppsala, och skrev också till Levertin att »Gustaf Fröding går sorgbunden och anser sig duga till intet» och bad att också Levertin skulle underteckna den gemensamma hälsningen från Rydberg och Nyblom. ⁵ I denna sades helt kort att undertecknarna önskade »överbringa ett uttryck av glädje över att vår litteraturskatt blivit riktad med sådana dikter som edra och förena härmed ett uttalande av vårt hopp, att ni skall skänka oss flera lika ädla och friska». ⁶ Men Levertin föredrog att själv skriva några förklarande rader (som, fast de tidigare tryckts, bör återges här):

Uppsala 1 maj 92

Högädle herr Fröding!

Genom ett samtal med Viktor Rydberg hörde jag, att Ni denna sista tid arbetat under trycket av en nedstämning, till vilken jag i viss mån skulle vara medverkande. Jag erinrade mig då det orättvisa omdöme jag i ett ögonblicks missnöje med Er anmälan av mina dikter nerskrev till vännen Hellberg; må poeternas gamla och klassiskt kända retlighet ursäktade det, och om mitt omdöme har något värde för Er – så låt även mig få bestyrka det intryck av omedelbar friskhet, som Edra verser väckt, om de också genom hela sin art tillhör ett fält, vilket mina förutsättningar göra mig svårt att kanske rätt uppfatta.

I det jag bifogar medföljande hälsning från Rydberg och Nyblom, ber jag att som litterär kamrat få tillönska Er en berättigad framgångs hela trygga, poetiska skaparlust.

Med utmärkt högaktning

Oscar Levertin

De vördnadsvärda professorerna Rydberg och Nyblom kallar Frödings dikter »ädla och friska», medan docenten Levertin talar om det »intryck av omedelbar friskhet» de väckt hos honom. Formuleringarna kunde mycket väl hos den sjukligt belastade och just vid denna tid deprimerade Fröding ha uppfattats som sårande tröstens ord. Det har också i forskningen kring Frö-

³ Mauritz Hellberg: *Frödingsminnen*, 7:e uppl. 1935, s. 170.

⁴ Söderhjelm a. a., s. 235.

⁵ *Brev från Viktor Rydberg*. I urval. Utg. av Emil Haverman, 3, 1926, s. 132.

⁶ Liksom Levertins brev till Fröding tryckt

av Söderhjelm a. a., s. 331. Söderhjelm hänvisar till Karl Warburg, som (i *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, 1900, II: 740) diskret och utan omnämnande av namn berör denna händelse.

ding, Levertin och Rydberg spekulerats mycket om hur Fröding reagerade. Söderhjelm omnämner 1914 »Levertins reserverade, litet akademiskt hållna brev» men tycker ändå att Levertins ursäkt »hade bort föranleda ett erkännande». ⁷ Djärvast i spekulationer är Manne Ståhl, som i en uppsats om Hellberg som Frödingskildrare framkastar hypotesen att Levertin aldrig avsånt sitt brev och inte heller vidarebefordrat Rydbergs och Nybloms. ⁸ Denna hypotes låter sig knappast förena med det faktum att Fröding den 4 maj 1892 skrev ett långt tackbrev till Rydberg och ett kortare till Nyblom – båda tryckta. ⁹ Och strängt taget har Fröding själv bekräftat både att han fått ett brev från Levertin och skrivit till honom – på annat sätt kan man inte tolka hans ord i det lilla prosastycket om Oscar Levertin, som ingår i Efterskörd 1910: »saken oss emellan blev något så när upplärd genom några brev» (S. S. 9: 264).

I detta mångomtalade brev, som alltså faktiskt existerar och sedan några år förvaras på Kungl. Biblioteket, förklarar Fröding först det »missförstånd» som framkallat Levertins brev:

Jag har brevexlat med professorskan Retzius och i ett af mina bref talade jag litet om Er och hr v. Heidenstam, til hvilken senare jag sade mig stå i tacksamhetskund för det välgörande inflytande han haft på mig, medan jag under allt erkännande af Ert skaldskap uttalade mig mot hvad jag hos Er betraktade som oberättigad romantik och mysticism. Samtidigt uttalade jag emellertid att Ni möjligen kunde ha rätten på Er sida och att min art vore i fara att nedsjunka till det platta och att detta tvifvel till en viss grad verkade förlamande på mig. Om Ert bref till M. Hellberg sade jag ingenting.

Tydligen har Levertin i brevet till Hellberg uttryckt sitt förakt för »mister Johansson», den fattige skraddaregesällen i Frödings Farväll:

Nu är det visserligen sant att detta bref med sina skarpa anmärkningar mot »mr Johansson», den plebejen, gifvit ökad fart åt mina tvifvel, men de hade nog kommit i alla fall. Hvad som grämt mig är emellertid icke detta, utan det att jag kommit att såra Er så djupt, som detta bref antyder, och det är därför det gläder mig att Ni lemnat mig tillfälle till godtgörelse. Jag har flera gånger tänkt skriva till Er för att gifva något slags förklaring, men alltid afstått derifrån, emedan jag trodde att Ni skulle betrakta det som en taktlös närgångenhet.

De närmast följande avdelningarna i Frödings brev – det är väldisponerat som en skoluppsats och präglas mera av eftertanke och balanseringskonst än av spontana känslor – behandlar frågorna: varför skrev Fröding som han skrev i recensionen och har dagskritiken någon mening?

⁷ Söderhjelm a. a. s. 331. Jfr även Bernhard Tarschys: *Fröding och Levertin under brytningen mellan 80- och 90-talet*, Edda XXVII, 1927, s. 282.

⁸ Manne Ståhl: *Mauritz Hellberg som Frödingskildrare*, i *Värmland förr och nu*, 1960, s. 313–328. Ståhl relaterar den diskussion som 1934 fördes i *Dagens Nyheter* om förebilden till Frödings En nidvisa (K.-T. 6.2.1892, omtryckt med titeln *Förrädarn* i *Nya Dikter*

1894). Levertin hade utpekats bland andra osannolika förebilder och fick sin heder och ära försvarad av sin bror, rådmann Lars Levertin. Denne lämnade ett par felaktiga sakuppgifter, vilka Ståhl bemöter med andra felaktiga sakuppgifter.

⁹ Brevet till Rydberg, se Frödings S.S. 16: 9–11; till Nyblom, se förfs uppsats *Fröding och Carl Rupert Nyblom*, SLT 1954, s. 180–187.

Era dikter äro utan tvifvel sådana att man först måste vänja sig vid den alldeles egendomliga dager som omger dem, innan man kan bedömma dem rättvist, och därför voro mina hastiga omdömen icke så litet orättvisa. Det var emellertid icke min mening att säga något egentligt nedsättande om dem – tvärtom fann jag mycket som sympatiskt berörde mig, ehuru formen var mig främmande och vid första ögonkastet föreföll mig onaturlig. Under intrycket af denna senare blef mitt omdöme som det blef – för hårdt beträffande bristerna, för svagt beträffande förtjensterna. I alla händelser var den stundom spefulla tonen icke på sin plats och jag undrar icke på att den sårat Er.

Tidningskritiken är för öfrigt för det mesta ett missfoster – tid och utrymme medgifva en icke att genomtänka sitt ämne och utföra det. Endera måste man lemna sitt personliga omdöme åsido och endast recitera hufvudinnehållet af den bok man har för sig – i så fall får det dåliga samma rang som det goda. Eller ock måste man begagna sitt omdöme sådant det är, d. v. s. ännu icke färdigt, men ledt af ögonblickets sympati eller antipati – i så fall kan man vara så godt som viss på att man misstar sig. Det är Scylla och Charybdis. Jag anser därför att samtliga svenska tidningsrecensioner, mina egna inberäknade, icke kunna hafva någon annan betydelse för en författare än en rent statistisk – en summa som anger det första intrycket af ens arbete på menniskor i allmänhet.

I brevets sista del berör Fröding den djupare olikhet som hela denna litterära episod speglar. Den gäller inte bara kontrasten mellan journalisten Fröding och doktor Levertin, den gäller också främlingskapet mellan folkskalden och kulturskalden:

Ni betraktar mig visst såsom ultrademokratisk, men det är endast delvis riktigt. En hel del reformer i demokratiskt intresse önskar jag visserligen all framgång, emedan de synas mig rättvisa, men i litterär bemärkelse är jag ingalunda demokratisk, fastän mitt yrke som krönikör för landsortsbor tvingar mig att vara »rolig» i Sigurds manér (ofta till stor plåga för mig sjelf). Jag har stora sympatier för det förnäma i diktningen och jag tror icke att min sträfvan efter det naiva, hvilket jag dock medger kan föra en på afvägar, är i strid med dessa sympatier. Min bildning är mycket bristfällig och oregelbunden, men jag är dock icke oemottaglig för den fint bildades konst, bara jag får rätt på synpunkten. Jag hoppas att Ni icke alltid skall betrakta mig som solidarisk med den olycklige »mr Johansson», en litteraturens förplattare och förvrängare.

Till sist ännu en gång ett hjertligt tack för Ert försonliga och högsinnta bref, hvilket verkligen gjort mig godt in i själen, emedan det öfvertygat mig om att Er bitterhet efter mitt sårande beteende är försvunnen.

Med utmärkt högaktning
Gustaf Fröding

Med dessa två brev avstannade alla personliga relationer mellan Levertin och Fröding (om man bortser från att Fröding någon gång bad Heidenstam hälsa till kollegan, se t. ex. S.S. 16: 57 f.). Men de fortsatte ett underligt växelspel av antydningar och karakteristiker i sina tryckta skrifter genom åren. Fröding bevarar en ständig aktualitet som lyrisk medtävlare i Levertins sinne, och denna rivalitet speglas i Levertins essayer och i hans skönlitterära verk. I motsättningen mellan folkskald och kulturskald kom Fröding och Karlfeldt att placeras i *ett* läger och Levertin och Heidenstam i *ett annat*. Karlfeldt var redan vid sin debut medveten om diskussionsämnets ömtålighet även för

honom, säger Torsten Fogelqvist¹ och pekar på den avslutande strofen i Vildmarks- och kärleksvisor (1895):

Men bleka kvinnor lyss från palatset och från kåken
och le med spotska läppar, i det jag går förbi:
»Med dina bonddrängsvisor →; jag surrar till med stråken
och dränker deras mummel i rusig melodi.

2

Efter Levertins och Frödings korrekt hövliga brevväxling med dess halv- eller helhjärtade försök till vänskaplig förståelse är det med förvåning man tar del av Levertins många avvisande formuleringar om Fröding. »Levertin var faktiskt mycket länge fullkomligt absurt oförstående för Frödings poetiska värde», berättar Hellberg, »han fällde enskilt till och med ett så meningslöst överord som att denne inte kunde räknas till litteraturen [. . .].»² I de mest överraskande sammanhang, där Levertin råkar snudda vid begreppet folklig diktning, tycks han plötsligt falla i affekt och ur hans penna flyger nedsättande glosor. Ett vredgat utbrott levererar han i En Bellmanskaraktistik (1895):

Till denna gamla vantro, att »folksjälen» framför allt skulle söka sig uttryck genom obildade munnar och outvecklade instrument, har i vår demokratiska tid sällat sig en ny, än dummare – den, att anse den litteratur som särskilt förträfflig, vilken är folklig i den mening, att den företrädesvis sysselsätter sig med de lägre klasserna, deras liv och känslor. Liksom ej en prins, en greve eller en docent också hörde till folket!³

Redan av ordet »instrument» – något sökt i sammanhanget – tycker man sig ana att det är dragharmonikan som ekar i bakgrunden. Är det inte rent av så, att dessa sidor i Levertins essay är en medveten polemik mot det humorbegrepp som Fröding hade utvecklat i sin berömda uppsats Om humor 1890? Där hade Fröding apostroferat Movitz och Ulla Winblad som älskvärda i all sin löjlighet och fullkomligt odömda i sedligt avseende. Och där hade han hyllat Shakespeares Falstaff, »Sir John för hela Europa», som »den yppersta varelse som humorn någonsin avlat och framfött» (S.S. 9: 37). Nog låter det som en replik, när Levertin meddelar att det är en ojämförligt högre och viktigare sida av mänskligheten som kommer fram hos Hamlet än hos »isterbuken, hur mycket han är Sir John för hela Europa!»⁴ Och Bellman – han har blivit »stamfader till alla dessa poetiskt mer eller mindre tvetydiga ättlingar på vänster hand, som tro sig äga rätt att hylla honom som släktens huvudman. Det är humoristen Braun, humoristen Wadman, humoristen Sehlstedt och tusen andra humorister, var stad har sin, var krog har sin mer eller mindre älskvärde.» Alla dessa humorister begår enligt Levertin »en gemensam och oförlåtlig synd, den att lasta ett upphöjt namn, ditt o Carl Michael!»

¹ Torsten Fogelqvist: *Erik Axel Karlfeldt*, 1940, s. 107 f.

² Hellbergs *Frödingsminnen*, 1:a uppl. 1925, s. 195; de sista raderna ströks i 7:e uppl.

³ Oscar Levertin: *Samlade skrifter* 1–24, 1907–11, 7: 84 f.

⁴ A. a., s. 86.

Samma nedlåtande attityd mot folkliga och humoristiska skaldler präglar Levertins essay om Heidenstam 1897.⁵ Idealskalden, säger han, är för den stora mängden »en skäligen enkel vissångartyp, helst med humoristisk anläggning» (S.S. 8: 258). Denna massa är fylld av »vidskeplig dyrkan för primära känslor och synpunkter» (s. 259). Detta är ett ordval som kommer nära, nästan obehagligt nära, den karakteristik av Frödings poesi som Heidenstam avfytrade i en upprörd stund under Frödingåtalet 1896: »svenskarnas vidskepliga avgudadyrkan för de slitna gångklädernas poesi».⁶ Att det är just Fröding och inte några enklare vissångare som Levertin har i tankarna, råder det ingen tvekan om. Han uppgav nämligen en tydlig adress, när han 1898 tryckte om essayen i en bok: »Jairi dotters historia är mer invecklad än skalden Wennerboms» (s. 260).⁷ Polemiken mot folkskalderna har tydligen känts så angelägen för Levertin att han låtit vad han själv benämner »denna lilla litteraturhistoriska utvikning» alldeles förrycka essayens sammanhang. Fogelqvist påpekar (a.a. s. 107) med all rätt, att den gränsdragning Levertin gjorde var konstlad, »ty han förbisåg visans konstnärliga möjligheter och det kontaktställe, där folkvisan och konstdikten, låten och konstmusiken övergå i varandra».

Fröding nämnde inte Levertins angrepp på de folkliga kroghumoristerna – bland vilka rimligen kunde inbegripas den skald som tröstat sitt svärmod ofta och länge på krogarna i Karlstad – när han välvilligt recenserade Levertins Från Gustaf III:s dagar, där Bellmansessayen omtrycktes (1896). Men i sin egen studie över Fredrek på Ransätt (1897) kommer han in på ämnet:

Hr Oscar Levertin har med rätta beklagat sig över allt det myckna bondoväsen, som på sista tiden uppstått inom vårt lands litteratur och på dess sängtribuner. Det är icke så alldeles nödvändigt att skriva om brännvinsrus och träskodans, menar hr Levertin, man kan även skriva om opium, prinsar och docenter, vilka också höra till »folket» (S.S. 9: 212 f.).

Detta är alldeles sant, säger Fröding, och tillägger att bondedikten ofta utövas av folk, som står på avstånd till det bondeliv de skildrar. Även författaren till Värmländska låtar och Rägglar å paschaser »har i det fallet gjort sig skyldig till synden, som han ångrar»:

Men om en visdiktare kan få fatt på de nya tonerna och takterna, de nya karaktärsdragen i det omskapade folklivet och därav bilda en ny litteraturart, så torde även denna mycket väl kunna hålla sig uppe vid sidan av prins- och docentpoesien [. . .]. Att tysta ned hela stämmor eller enskilda röster, vare sig att de ljuda långt nere eller högt uppe, är att stympa klangens rikedom och mångfald. Endast de falskt ljudande tonerna må icke tålas (Ib. s. 213 f.).

⁵ Tryckt i Svea 1897, omarbetad i *Diktare och drömmare* (1898).

⁶ Heidenstams brev till Eva Acke 23.10.1896, se Fredrik Böök: *Verner von Heidenstam II*, 1946, s. 24.

⁷ En återklang av denna formulering ljuder i Fredrik Vetterlunds ord (*Bortom de blå bergen*,

1942, s. 171), sedan han citerat näst sista strofen i Levertins dikt *Sömnens slott* (ur *Legender och visor*): »Jan Ersä och Per Persä' i all ära, men han som skrev ovanstående rader om 'Sömnens slott' hade rätt att likna sitt instrument vid en stradivarius, jämförd med dragharmonikan.»

Levertin kom bara att recensera en av Frödings böcker, och det var den kanske poetiskt svagaste, Gralstänk (1898). Han kritiserar skarpt samlingens filosofiska ytlighet och citerar tolv rader ur sång XX i diktsviten Frågande svar och obesvarade frågor om ont och gott, där Fröding varierar sitt centrala tema: »Gode äro icke alltid / enbart gode, / onde äro icke alltid / enbart onde» (F:s S.S. 5: 103). Till citatet fogar Levertin en reflexion: »Vad skall man kunna svara på dessa spörsmål annat än: Jo, ungefär så förhåller det sig verkligen, herr Fröding» (L:s S.S. 13: 220). Ännu giftigare blir kommentaren till Frödings rader (i sviten Gralstänk, sång XI, S.S. 5: 82) »Sant är dock sant, / är det ock tunt / gjutet i grant / rimmad poetisk strunt»: »Det är skaldens eget omdöme, som kritiken knappast har lust att jäva» (L:s S.S. 13: 221).

Men Levertin ger också anmärkningsvärda lovord: Fröding är »en instinkt-människa av Guds nåde» (s. 221). Han inleder sin anmälan med en saga från visskrivarnas sagorike – »där bodde i den vackraste röda stugan en sångare och spelman av de allra bästa». Även denna gång broderar Levertin energiskt på det slitna motivet om sångarens »instrument»: »Hans instrument var varken så sprött och tunt som en guitarr eller så vulgärt som ett piglock. Det var helt enkelt en mycket märkvärdig fiol [. . .]» (s. 215). Somliga menar, att spelmannen har hittat en gammal bondfiol, en äkta gammal svensk fejla, men andra är mistrogna: »nej, det är ingen bondfiol, det är en äkta cremonesare, som fernissats av en underbart skicklig lutmakare» (s. 216). Eftersom en stradivarius hör till cremonesarna, den grupp av fioler som tillverkades i Cremona i Italien, måste Levertins dunkla bildspråk rimligen tolkas så: somliga menar att Fröding endast är en genuin folkskald, medan andra upphöjer honom till rang och värdighet av kulturskald. Var Levertin själv står är oklart.

Levertin har en olycklig oförmåga att släppa ett ämne. Bellmans tveydiga ättlingar på vänster hand har också en representant på stadskällaren i Österås. I Levertins lilla roman från år 1900, *Magistrarne i Österås*, söker lärarna glömska från småstadens tristess och livets besvikelser vid kannan på krogen. Bland dessa befinner sig »läraren i modersmålet, kandidat Sten Andersson-Alm, känd för sin diktsamling 'I gamla näverlurar'» (S.S. 4: 88).

Man kan förvåna sig över denna ironiska grimas mot Fröding, föga finkänslig med tanke på att denne sedan ett år tillbaka satt sinnessjuk på Upsala hospital.⁸ Ty ingen tvekan kan råda att de gamla näverlurarna är av samma folkliga hemslöjd som det dragklaver och den bondfiol Levertin tidigare frambesvurit. Den »träskodans på landsvägen» som Levertin 1891 fann vara en adekvat term för Frödings lyrik, ljuder åter på Österås stadskällare, när klassikern Roos talar till den berusade skalden och nämner »den utan tvivel trogna logdansakustiken i dina vers» (s. 89). Den gamle klassikern tycks ingående ha studerat inte bara Levertins Bellmansessay utan också dikten om

⁸ Andersson-Alm nämns inte av Holger Ahlenius i hans behandling av *Magistrarne i Österås* (i *Oscar Levertin, en studie i hans tankevärld*, 1934). Inte heller Söderhjelm eller

Björn Julén (i *Hjärtats landsflykt. En Levertin-studie*, 1961) påpekar sambandet med Fröding.

det förfallna snille som endast brännvinet skänker befrielse från ångerns smärtor – skalden Wennerbom.

»Nej, Sverige är de förfallna geniernas land, och förfallna, urspårade och sönder-supna äro vi alla, vi svenska snillen. Drick djupare mot buteljbotten, Andersson-Alm, där nere växer din blåa blomma . . . där ligger sången och blänker klar som en juvel» (s. 90).

En enda sann och poetisk lidelse fyller detta land vid polen, summerar Roos, kärleken till spriten. Andersson-Alm fyller i detta avseende högt ställda krav. Vid avtåget från krogen manar Roos en annan kollega att följa den vinglande skalden hem: »Bliv icke ond, om han allitererar och diktar på vägen. Det är obehagligt, men det kan han icke låta bli» (s. 91).

Associationerna till Fröding – t. ex. till Frödings bekännelsedikt Flickan i ögat – är tydliga, övertydliga. Men skalden som är både »Andersson» och »Alm» – både folklig dragharmonika och kultiverad gitarr? – är ändå inget genomfört Frödingporträtt: han är en dubbelnatur, som tycks hämta oförenliga drag från flera håll. När Andersson-Alm uppträder som lallande och obehaglig fyllerist, har han inte Levertins sympati, lika litet som förebilden Fröding tilltalade docenten Levertin, när han besökte en av dennes föreläsningar i Uppsala i februari 1897 – den enda gång de båda diktarna såg varandra: »Han såg ej trevlig ut tyckte jag, cynisk överliggartyp med sin kala skalle och sin ovärdade hållning», kommenterar Levertin i ett brev samma dag⁹ – det är fortfarande Stradivarius-kännaren som uttalar sig.

Romanfiguren Andersson-Alm hänger inte ihop. Han har ett vackert svenskt herrgårdsutseende (liksom Heidenstam) och han älskar (liksom Heidenstam) sig själv i profil. Och han hör inte, egendomligt nog, till de föraktliga folkskalderna utan tvärtom till deras motpol, de aldrig rätt förstådda kulturskalderna. Orden om logdansakustiken lyder nämligen i klassikern Roos' utläggning i sitt sammanhang:

»Det gör mig ont att behöva säga dig det, min käre skald», sade han, »men jag är rädd att du, trots ditt högst förträffliga svenska utseende och den utan tvivel trogna logdansakustiken i dina vers, ändock aldrig blir folkets man, ty du är och förblir en städad och rangerad karl, också när du kommer på kulan, och en sådan karl tar aldrig, tro mig, svenska folkets hjärta. Professor kan han bli, excellens med, men svenska folket ger fan i hans professors- och excellenspoesi, det är just vad det gör» (s. 89 f.).

Nej, detta hänger inte ihop. Två sidor längre fram i romanen har Andersson-Alm kommit på kulan, han är inte städad och rangerad, han ramlar i trappan därhemma och väcker hela huset – fadern sadelmakaren hälsar honom med orden: »Är han nu full igen, det svinet!» (S. 92.)

⁹ Cit. efter Julén a. a., s. 269. Även Fröding har kommenterat besöket på Levertins föreläsning. Hans omdöme om kollegan är mera positivt. Han berättade för Hellberg, att han »uppfattat behaget i dennes /=Levertins/ uppträ-

dande och framställningssätt, och hur efter dess slut växelvis den ene och den andre av dem gjort ansatser att närma sig, men hejdat sig på halva vägen» (Frödingsminnen 7: e uppl. s. 172).

Andersson-Alm är Fröding med näverlurarna och småstadsfylleriet, han är Heidenstam med herrgårdsutseendet och den sköna profilen och det sobra uppförandet, och han är docenten och (från 1899) professorn Levertin, i vilkens poesi »svenska folket ger fan»!

Att Levertin smugglat in ett drag av sig själv i småstadsskalden från Österås, tycker jag mig få bekräftat i romanens sista kapitel. Rektorn har samlat lärare och elever i sin trädgård på valborgsmässoafton, alla njuter av den ljumma värvällan och kandidat Andersson-Alm blir inspirerad:

En dikt höll på att födas, begynnande:

Vackra, vita Valborgskväll.

De tre V:na gävo, tyckte poeten, hela den svenska förvårens ömtåliga och förflyktande skönhet (s. 138 f.).

Det låter som ironi. Men är det inte snarare självironi? Inte kan väl Levertin ha glömt, att han i april 1897 hade skrivit dikten Vårnatt? Och att den dikten börjar med tre allitererande V – »Vackra, vita vår»!

Andersson-Alm är ett komplicerat skaldeporträtt – liksom Morolf i den stora diktsamlingen från 1905, *Kung Salomo och Morolf*.

I medeltida sagodiktning uppträder Morolf (eller Markolfus) som kung Salomos begabbare och vedersakare och ibland som hans broder och förtrogne. Morolf bortför Salomos drottning Salme (Salome). Ämnet har passat bra, när Levertin ville tolka sina känslor för Heidenstam och Fröding i diktens förklädnad. En kvinna var anledningen till Levertins brutna vänskap med Heidenstam.¹ »Fritt följde mig din Sulamith», försvarar sig Morolf-Heidenstam. Men Salomo-Levertin svarar som från en annan värld:

Så många ord, onödigt fällda,

Din domare jag aldrig var.

Du intet har till mig att gälda.

Du om en kvinna talat har.

Om henne intet vill jag veta.

Jag henne knappast längre minns. (S.S. 2: 45.)

Heidenstam genomsådade förstås förklädnaden, och när han tackade Levertin för boken, undertecknade han sig »Morolf».

Men det finns en annan Morolf i diktsamlingen, nämligen den lyckligt framgångsrike sångaren Morolf. Här lyssnar vi för sista gången till Levertins tankar om Fröding. Borta är nu det myckna talet om sångarnas »instrument»; det är en vemodigt resignerad människa som blickar tillbaka och försöker väga och döma. Lusten att alludera till Frödings dikter har varit stark. Fröding är »en instinktmänniska av Guds nåde», hade Levertin förklarat i sin recension av Gralstänk. Något liknande låter Levertin nu (i dikten Sommarleken) Morolf säga om sig själv:

¹ Händelsen inträffade 1902. Några månader senare tog Heidenstam kraftfullt parti för Levertin i en brevdiskussion med

Böök om Levertins och Frödings poetiska originalitet. (Brevet i monter på Övralid, f. n. ej tillgängligt.)

Den som tryggt till jorden
sätter all sin tro,
lär sig skaparorden
och hur sånger gro,
läser signaturen
som var planta bär.
Sagor han av djuren,
sång av suset lär. (S.S.2: 29.)

Den som lärt »sång av suset» var just författaren till *Säv, säv, susa*. Och det var samme skald som hade skildrat den starke och sköne unge ariern i *En morgondröm*, han som »kysser, när rast är i dansen, de vackraste flickorna fritt i vredgade friares mitt». I Levertins dikt är denne arier nära befryndad med den manligt självsäkre Morolf, som hotar att lösa bältet från danserskan Sulamith och som »tar i famn flickor, stjärnor, skyar». Denne Morolf formulerar ett erotiskt program av frödingskt slag: »ett öppet famntags sommarfrid blott vila ger ett sinne». Ännu tydligare blir adresseringen i en struken strof i dikten *Salomo om sin och Morolfs sång*:

Sång blev dig flickskratt, sus och vallarlåt,
var solig bölja splittrad mot din båt.

Dessa rader kan, som Carl Fehrman säger, »omöjligen syfta på någon annan än diktaren av de Värmländska låtarna – han som diktat *Vackert väder, Sälv, säv, susa och Vallarelåt*».² Det är i den nämnda dikten vi finner Levertins slutuppgörelse med Fröding, och man kan instämma i Fredrik Bööks ord, »att Levertin, när han diktade *Kung Salomo och Morolf*, kände ett behov att göra avbön, att skänka full rättvisa åt den lycklige medtävlaren, att frigöra sig från teoretiska fördomar och moraliskt slag».³ Det räcker med att återge diktens första strof:

Att folket älskar Morolfs sånger,
men finner främmande och tunga
och föga glada Salomos –
jag väl förstår. Jag många gånger
själv drömt få som min broder sjunga.
Hans sång är lik ett fågelbos.
Hans dikt är bröd och vin för allas minnen,
min blott för visa och för sorgsna sinnen. (S. 41.)

Så generöst hade Levertin aldrig förut bedömt Fröding. »Hans dikt är *bröd* och *vin* för allas minnen» – har man inte rätt att här spåra en medveten association till Snoilskys berömda utrop i *I porslinsfabriken* (1882):

O, den som kunde skänka dikten så
den enkla form, som tusenden förstå,

² Carl Fehrman, *Levertins lyrik*, 1945, s. 365. Fehrman uppger (s. 364), att denna dikt skrevs 14.8.1904.

³ Fredrik Böök: *Kung Salomo och Morolf*, Sv.D. 1.6.1945.

den form, som frambär kraftigt vardagsbröd
till tjänst för hunger, ej för överflöd!

O tänk, att bilda i en lycklig stund
den *bägare*, som anstår var mans mund,
som fylls vid tidens djupa brunn en gång
för tusenden, som törsta efter sång!

Snoilsky menade själv att Fröding var den svenske skald som hade infriat diktens förhoppningar. Oscar Levertin tycks instämma.

Sista kapitlet om de båda skaldernas relationer skrev Fröding 1910, då Levertin var död sedan fyra år. Nu, bara ett par månader före sin egen bortgång, vill Fröding »säga något om Oscar Levertin och hans envig med draken som dansar i träskor långt borta i landsbygden» (S.S. 9: 262) – här hör man det sista ekot av Levertins hänfulla »träskodans». Nu pådyvlar sig den självkritiske Fröding den »jalousie de métier» som Levertin beskyllt honom för 1891. Om Andersson-Alm och om Morolf säger han inte ett ord. Men han försöker ge Levertins lyrik ett så högt betyg han kan: först långt fram i livet, säger han, hade han lärt sig att uppskatta »det utomordentliga välljudet i levertinska versar», och han hade fått »ett rätt bestämt intryck av den verkliga lidelsen och fantasirikedom i desamma» (S.S. 9: 265).

I Kung Salomo och Morolf alluderade Levertin till Vackert väder och Vallarelåt och två gånger till Säv, säv, susa. När Heidenstam skrev Vid Gustaf Frödings jordafärd, tolkade han sin skuldkänsla från Frödingåtalet 1896.⁴ Men också han apostroferade de värmländska låtarnas sångare:

Sommar var du och blommande vår,
sävens sus vid sjöarnas stränder.

De båda kulturskalderna böjde sig slutligen inför folkskaldens snille: de bringade diktaren Fröding sin hyllning samtidigt som de formulerade sin personliga avbön.

⁴ Se härom förfs uppsats *Heidenstam och Fröding – en vänskap med komplikationer*, i *Sanning dikt tro*, Till Ingemar Hedenius, 1968, s. 202–223.

Motsättningen »folkskald–kulturskald» har berörts eller behandlats även av andra forskare än de i uppsatsen citerade. Jag vill särskilt hänvisa till den genomgång av ämnet som Staffan Björck 1946 gjorde i *Heidenstam och sekelskiftets Sverige* (s. 51–52 och 230–239), där även relationerna mellan Levertin och Fröding belyses.